

FOIȘOARA

TELEGRAFULUI ROMAN.

Nr. 5.

Sibiu 26 Februarie 1876.

Anul I.

Apare la doue săptămâni. Corespondințele să se adreseze la redacțiunea Telegr. român cu adausul „pentru Foișoară“.

SCOPUL FUNDAMENTAL AL EDUCAȚIUNEI, SAU ȘTIINȚA ETICĂ IN PEDAGOGIE.

In starea fragedă a copilăriei omul se poate asemăna unui agru. Precum agricultorul prepară pământul pentru a posede toate însușirile, ce condiționează o rodire îmbelșugată, intocmai așa trebuie și educătorul să se îngrijească mai întâi de dezvoltarea fizică a copilului fraged, plântând apoi succesive in stratul minții lui in mod natural cunoștințele, cari îl ridică la pozițiunea mai aleasă de om.

Precum in agrul roditor de să samănă grâu curat, grâu curat resare, ear de să samănă neghină, neghină resare, așa este și copilul fraged.

Educatorul trebuie să știe, ce să samene in elevul seu, căci ce va sămăna, aceea va resări.

El trebuie să aibă un scop al lucrării sale. Scopul educațiunei diferiții pedagogi l'au determinat in felurite moduri. Diferința in scopulu educațiunei constă mai ales in îngustitatea sau universalitatea lui.

Cercetând istoria educațiunei ne vom convinge că ideile, ce au predominat in deosebitele timpuri, au avut mai mult sau mai puțin ingerință asupra pedagogiei; mai ales ne vom convinge ca odată politica, altadata chiar și biserică a alterat scopul principal al educațiunei. Incă din vechime aflăm pe Plato educând tinerimea pentru scopurile statului.

In măsură și mai mare s'au depărtat de scopul educațiunei cei ce au avut inaintea ochilor utilismul, in care e pronunțat materialismul cel mai cras. Scopul educațiunei nu este numai a pregăti pre cineva pentru o anumită chemare, prin care să 'si poată acoperi trebuințele sale.

In timpul modern chiar, educațiunea nu este scutită de unele amestecuri străine ei. Statul din punctul seu de ve

dere voesce a avè soldați buni, amploiați buni. etc. Și pre-ocupat de acest scop secundar al educațiunei negligă de multeori scopul principal al ei. Ideea fundamentală in scopul educațiunei este însă și trebuie să rămână bunăstarea și fericirea societății, și prin o armonică grupare in ea a individului singuratic, fericirea și mulțămirea fiecărui om in parte.

Dar tocmai in realizarea acestei idei zace greutatea. Spre scopul arătat se recere ca membrii singuratici ai societății să fie fiecare la locul seu. Această armonie socială resulta numai din o pregatire corespunzătoare a individului. Ori ce scop particular este contra armoniei sociale. Știința pedagogică este astăzi in clar cu basa pe care se razimă această armonie. Unica basă pe care trebuie a se răzima individul și societatea intregă este moralitatea. Este o știință proprie: morală sau etică, care se ocupă cu ideea moralității. La moralitate trebuie să țintească toată știința pedagogică. Diferințele intră pedagogi 'și au cauza in faptul, că insași morala sau etica n'a fost de toți satorită in același chip. Așa unii, precum panteistii (Spinoza, Rousseau etc) iau natura de criteriu al faptelor omului; alții primescu vre-o idee singuratică de fundament al moralei, precum ideea libertății sau a dreptății, sau a equității sau a buneii voințe s. a. De aici a urmat că, și scopul educațiunei s'a conformat dupa vre una sau mai multe din aceste idei.

Pentru a ne servi de un exemplu, R o u s s e a u a luat natura, adecă libertatea omului ca scop al educațiunei. Cu aceasta voesce el a ridica pe om prin educațiune la un stat moral, după care omul independent de cineva sau de ceva 'și urmează calea, după cum mintea i dictează, fără privire la pretensiunile și formalismele sociale. La acest stat moral se ridică omul deprindënduse de timpuriu și mai ales dela nascere până la al 12 lea an al etății, a cuprinde lucru-

rile după realitatea și causalitatea lor; căci, dice Rousseau, până când individul este înpăenjit cu tot felul de considerațiuni, precum le au dezvoltat obiceiul și conveniența socială, cari de regulă sunt contrare naturei omenești, până atunci nu este liber și independent, și mintea și individualitatea lui nu pot ajunge la valoare; de aceea este de lipsă a feri pe elev de timpuriu a cuprinde lucrurile pe dos, precum societatea de multe ori i le prezentă. Omul să știe a și ocupa pozițiunea corespunzătoare în ordinea naturală a lucrurilor; pentru că dacă vom examina cauza nefericirii omenești, mai de multe ori o vom afla în aceea că, omul nu s'a deprins de timpuriu a distinge între trebuințele adevărate și cele inchipuite. Trebuințele adevărate și-le poate omul îndestula totdeauna, ear cele inchipuite nu, și cu atât mai puțin nu, cu cât o fantasmă desfrănată și neregulată e îndreptată spre dorințe și poftă, ce nici odată nu se pot realiza; de aici rezultă în om un gol și o nemulțămire, care cauzează nefericirea lui. Numai rămânând credincios naturei este în stare a ține în echilibru voința cu putința; îndată ce s'a conturbat acest echilibru — fiind mai largă sfera voinței decât a putinței, — se naște neliniștea și nemulțămirea, cari constituiesc nefericirea. Omul liber voiesc numai aceea ce poate. Având astfel omul natura de îndreptar nu mai are lipsă de nici o altă lege. Cuvintele „precepte, datorință, ascultare“ și altele de felul lor pot lipsi din lexiconul lui. Omul să se deprindă de timpuriu a lucra așa sau așa pentru că așa trebuie lucrat. Trebuința aceasta învață el a o cunoaște din ordinea lucrurilor; când obiceiul, conveniența, sau cineva dintr'oameni îi prescrie, cum să lucreze dându-i precepte, nu el ci altul cugetă pentru el; lucrarea lui este tocmai ca a unui automat; spiritul și voia lui întreagă este legată și lipsită de libertatea trebuincioasă. După Rousseau, în anii d'ântei, educațiunea este negativă, adică nu se face prin predicarea despre bine, virtute și adevăr, căci acestea de sine vor rezulta, ci prin apărarea inimii de viții și a minții de rătăcire.

Precât Rousseau în studiul său profund despre educațiune a sulevat multe adevăruri, cari au avut valoare decisivă în știința pedagogică și pentru timpurile următoare, pe atât a căzut de altă parte în unele extremități. Teoria desvoltată de multe ori sisteme întregi, pe care practica le restoră. Aceasta a știut-o de bună samă și Rousseau; cauza că, a reprezentat totuși cu atâtă consecință principiile sale, a fost tendința lui de a combate o extremitate cu altă extremitate. El a trăit, nu trebuie să uităm, într'un timp, când formalismul social, eticheta și aparința din afară, mai ales în Franța, se dezvoltase cu așa

putere, în cât omul ajunsese a fi o negațiune a ființei sale și un sclav al celui formalism.

Scopul pedagogiei, precum s'a normat de Rousseau, are în vedere numai pre individul singuratic și nu dă garanții pentru gruparea armonică a indivizilor în societate și stat; deci precând Rousseau în scrierea sa „Emile“ a relevat multe și mari adevăruri pedagogice, pe atunci a căzut în o extremitate luând numai natura singură de model al formării omului.

Omul traesce în societate și pentru aceea trebuie să țină cont de pozițiunea lui ca atare. Natura, ce o prezentă Rousseau de model, este un concept foarte vag și nedeterminat, mai ales dacă încercăm a transpune legile ei pe terenul moral. Deci pedagogia trebuie să aibă un scop mai pozitiv și mai precis; de atare servește „Etica“ sau principiile generale morale.

Cu deosebire prin Herbart și prin scoalele, cari au urmat principiilor lui s'a dat eticei forma științifică.

Pedagogia are trebuință de un model, sau tip după care să se formeze obiectul educațiunii.

Modelul acesta este un ideal, pre care analizându-l aflăm că, constă din mai multe idei, ce sunt tot atâtea postulate ale minții sau judecăței morale. Sunt adevăruri eterne, dela, cari — odată recunoscute de minte — omul nu se poate abate.

Aristoteles încă au datu espresiune adevărului psihologic, că voia și lucrarea urmează dintr'o judecată sau conclusiune, ce au premers.

Dacă și ar conforma cineva voia sa minții sănătoase și judecăței morale, nici odată nu ar greși, și o colisiune între voie și minte nu s'ar ivi nici odată; o colisiune între ambele se naște totuși, de câte ori în cumpăna voiei trag și alți factori, precum sunt afectele, pasiunile, și preste tot ce se numesce în termin vulgar „slăbiciuni omenești“ cari potențează voia în afecte și astfel conturbă armonia între voia și judecata morală.

Voia poate veni cu judecata în 3 raporturi:

1. Sau că voia primesce aceea, ce mintea nu primesce.
2. Sau că voia nu primesce aceea, ce mintea primesce, și
3. Sau că și voia primesce aceea, ce și mintea primesce.

Din referința de sub 1 și 2 rezultă o disarmonie între voie și minte; din disarmonia, care este un rezultat al procesului intern întră minte și voie (judecată morală) rezultă în cea d'ântei o reacți-

une de displăcere; raportul acesta este noțiunea reului, care trebuie delăturat, în locul disarmoniei trebuie adusă armonia morală.

În referința de sub 3. avem armonia recerută între voie și judecată.

Această armonie, care ne dă noțiunea binelui, place tuturor și de aceea trebuie susținută. Ea există până când nu o conturbă vre un factor nou și străin. Până când în cumpăna voiei nu intră alți factori, ce conturbă armonia, dicem de om că și conservează libertatea internă.

Libertatea aceasta este o idee etică. Din ea să deduc alte idei morale, precum este idea perfecțiunii, căci numai cine este perfect, poate posedea și libertatea internă, numai omul perfect e în stare a precumpăni toți factorii „pro și contra” și a se decide cu voia sa spre o faptă. Din libertatea sau armonia internă să deduc mai departe idea de drept, de equitate și alte idei morale subalterne. Toate ideile etice ne dau un ideal etic sau binele absolut; eară lucrarea după postulatele sau ideile etice fac noțiunea virtuții.

În ideile etice, și mai ales în unitatea lor, educătorul trebuie să afle modelul ceșionat; apoi să caute a câștiga în elev o copie fidelă a aceluia model. Omul bine educat să eșerceze totdeauna virtutea.

Voind unii a personifica idealul, ce l-au ales de model pentru educațiune, au luat câte o persoană istorică, precum pre Alexandru cel Mare, Carol cel Mare, Napoleon cel Mare, pentruca educătorul să aibă un tip mai precis al lucrării sale.

Aceste tipuri însă rămân tare înderēt de idealul etic; în ele putem afla una sau altă idee etică, însă alte două sau trei le lipsesc. Așa d. e. în caracterul atăror persoane aflăm de regulă energiă, rezoluțiune, cari fac părți din idea perfecțiunii, însă le lipsesc alte idei etice, precum bunăvoința, dreptatea, equitatea etc. Pedagogia caută un model perfect, pe care nu l află personificat în om, ci numai în D-zeu și Omul-Christos.

Aici facem transițiune dela etica filosofică la morală creștină. În esență nu există diferență între una și alta; pentrucă și morală creștină are de scop perfecțiunea, care stă în asemănarea omului cu D-zeu; „Fiți desevărșiți, precum și tatăl vostru oelu ceresc desevărșit este.” În D-zeu sunt concentrate toate ideile etice: perfecțiunea, libertatea internă (sânțenia), bunăvoința, dreptatea, equitatea, etc. Dife-

rință există numai în privința formei. Morală filosofică este un product al cercetării omenești, ear morală creștinească (religioasă) este pozitivă și impusă de o autoritate mai înaltă decât mintea omului. Morală creștinească este predată de autorul ei în o formă accesibilă pentru fiecare om; educațiunea o poate lua de scop al seu cu atât mai tare, cu cât religiunea este un mijloc și un razim puternic al ei.

Postulatele etice arată educătorului, în ce direcțiune să lucre. După postulatul, sau idea libertății interne, să stăruiasca a produce în elevul seu o judecată corectă despre ceea ce trebuie sau nu trebuie făcut. Elevul ca om crescut dela început până la fine să voiască și să facă aceea ce-i dictează mintea serină.

După postulatul, sau idea perfecțiunii, se recereca educătorul să înmulțască cunoștințele elevului seu. Aceasta să face prin instrucțiune sau scoală. Locul cel mai de frunte în învățatură, sau în scoală are să l ocupe religiunea, ca un obiect ce conduce pe om la un ideal etic pozitiv. Pentru de a aduce învățământul religiunii fructele sale bune să recere însă, ca să se predea în mod pedagogic, ca nu cumva în loc de simțământ religios, să se producă bigoterie și fătarnicie.

Max Müller, unul dintră cei mai însemnați bărbați de scoală, ai timpului present — recunoscând importanța cea mare a religiunii pentru educațiune, se exprimă în o cuvântare a sa ținută în anul trecut la Manchester așa: „De ar fi vreo religiune care ar voi să oprească, sau și numai să inpedece învățământul poporal, cred și eu, că o astfel de religiune nu poate fi adevărată și că ea trebuie delăturată și încă cu cât mai curēnd cu atât mai bine; însă eu dic tot aceea și despre învățământ, că de s'ar afla sau s'ar putea cugeta vre un sistem de învățământ, care să eschidă învățământul religiunii, un atare sistem nu poate fi bun și cu cât să va delătura mai curēnd cu atât mai bine.”

Morală cu toate ideile ei fundamentale și mai ales tipul ei cel viu în Christos, trebuie deci să le aibă educătorul de îndreptar la lucrarea sa.

Etica sau știința morală ocupa în știința pedagogică locul prim ca știință auxiliară. Ea determină scopul educațiunii. Modelul, ce l presentă această știință este un model perfect, bun, marcat, eară nu defectuos și neprecis. —

Dr. Ilar. Pușcariu.

GRĂDINA SCOALEI POPULARE.

(Un cuvânt către toți amicii scoalei).

În articolul precedent s'a demonstrat în deosebire neapărata necesitate a grădinilor școlare și în deosebire cu privire la împrejurările noastre și am continuat cu espunerea ideilor fundamentale despre grădina școlară. Astădată mi-am propus a arăta, că această idee trebuie realizată în timpul cel mai de aproape și sperăm a o vedea în țara noastră pusă în practică încă în decursul acestui an. Voi împărtăși totodată unele lucruri din propria mi experiență, cari vor contribui și ele la o mai ușoară înțelegere a chestiunii de față precum și la delăturarea pedecilor.

Înainte de toate me cred îndatorat a atrage atențiunea amicilor mei preoți, învățători și altor persoane cu influență, cari vor a conlucra la înființarea grădinilor școlare, asupra unui fapt, care este rezultatul unui șir de experiențe, bune și rele, culese din viața mea practică. Când înființați grădini școlare, aveți a lucra pe un teren până aci necunoscut. Îndrumările mele teoretice și practice nu sunt suficiente pentru cei ce vor a-și însuși toate cunoștințele, de cari au trebuință învățătorii pentru a conduce grădina școlară. Nime nu easă din scoala militară ca general, nime din academia juridică ca jurist perfect, nime din scoala agricolă ca agricultor desăvârșit. Omul trebuie mai întâi să se fi deprins a sta pe propriile sale picioare și aceasta este cu puțință numai în urma unui lung șir de desamăgiri și experiențe scump plătite.

Un proverb german zice: „Probarea este mai pre sus de studiere.“ Aceasta nu însemnează a pune lucrarea mecanică mai pre sus de lucrarea basată pe cercetări științifice, ci proverbul vră să zică: A realiza o idee în mod practic, conform împrejurărilor, este o mai mare măiestrie decât a ști, cum s'ar putea realiza cu deplin succes. Un alt proverb popular zice: „Mergi încet, ajungi departe.“ Când am sosit aici, cunosceam îndeplin importanța acestor cuvinte și astfel cu ocaziunea începerii scoalei noastre am dechiarat în public, să nu aștepte cineva minuni dela mine; căci însu-mi voi avea să înveț multe în această țară, unde totul mi eră străin. Am început economia de probă cu 4 jugere pământ arătoriu și 3 jugere fâneață, deși eram împins de toate părțile a face începutul cu o economie de model pe o mare întindere de pământ; nu am băgat în seamă disprețul și batjocura îndreptată în public asupra mea de către acei, cari plătiră apoi greșelile lor cu fiorinul, pe când eu le-am plătit pe ale mele cu cruceriul. Răul cel mai mare la întreprinderi publice este, că plătind scump greșelile comise, banii nu easă din propria-ne pungă, ci din fonduri publice și perdem astfel și încrederea.

Preoți și învățători! Când înființați o grădină școlară, aveți trebuință de oare-care ajutor din partea comunei. Ochii întregii comune sunt ațintiți asupra noii întreprinderi, pe cari unii o privesc cu curiositate alții cu neîncredere. Acum datorința conducătorilor este a dobândi pentru grădina școlară mai întâi iubirea copiilor și cu ea încrederea celor virstnici.

„Mergi încet, ajungi departe.“ Dacă voi isbuti a câștiga pentru ideile mele cât mai mulți învățători harnici și după-ce, voi învățătorilor, ve ve-ți fi însușit toate cunoștințele de lipsă, fie prin cursurile supletorie, fie prin scrierile Dr. Schwab, sau pe o altă cale, atunci porniți la lucru cu mare băgare de seamă, ca nu cumva cea d'ântei neisbutire să aducă toată întreprinderea în pericol; altcum să va zice: „Învățătorii să-și vadă de carte lăsând agricultura pe mâna noastră a țăranilor.“ Dacă v'ați ocupat de mai înainte cu pomăritul și legumăritul, nu ve va cadă cu greu a deștepta în copii interesul pentru grădină. Când înstruăm pre alții, profităm de regulă mai mult decât pe bancele academiei și astfel înstruând pre copii, veți profita cu ei împreună foarte mult. Nu me sfiesc a spune, că eu am învățat chiar și dela cei mai simpli lucrători. Dacă nu ve credeți destul de siguri pentru a ve pute apuca de lucru, atunci n'aveți să trimbițați dintr'odata în lumea largă, ci în oarele libere introduceți pre copii în grădina voastră și distribuind fie-căruia câte un petec de loc, cultivați cu ei împreună flori, sau ce vedeti că le face plăcere. Acolo puteți experimenta fără de a fi observați și fără paguba altora. Dacă faceți așa precum a făcut unul din elevii seminariului de aici, care a început prin a cultiva flori mai frumoase, curechiu și cartofi mai buni, decum se cultivau până aci în comună, atunci fetițele se presintă în biserică cu câte un buchet de flori frumoase, predau curechiul și cartofii mamei lor, — și eată printr'un mic început ați dobândit încrederea și acum ve puteți înfățișa înaintea comunei întregi cu idea grădinei școlare și dacă prin dibacia și desinteresarea voastră ați inspirat deplină încredere, învigerarea nu mai este îndoelnică.

În articolul precedent am povestit din copilăria mea împrejurarea, care m'a îndemnat a me interesa de natură. Cu 18 ani devenisem agricultor practic, din al 29 an încolo am studiat la universitate, apoi m'am apucat earăși de agricultura practică, cu care m'am ocupat în restimp de 3 ani până ce în sfârșit ajunsesem învățător la o scoala teoretică de agricultură, unde nu eră nici economie de probă nici grădină școlară; astfel nu mi-a remas decât a începia înstrucțiunea de întuirile, ce elevii mei dobândise de mai înainte; căci afară de colecțiunile bogate puteam arăta elevilor mei lucruri practice numai când întovărășit

de ei făceam câte o excursiune pe la economiile învecinate, ceea ce însă nu era de ajuns față de vîrsta fragedă a elevilor mei. Dobîndind dela conducătorii institutului o mică întindere de pămînt, m'am apucat și am înființat o grădină economică-botanică, în care am cultivat peste 100 diverse soiuri de cereale indigene și străine precum și plante comerciale și de nutreț. În oarele libere elevii clasei de jos aveau să cultive împreună grădina sub conducerea mea. Plantele reușiră de minune; dar' semănțele erau scumpe, numărul soiurilor fiind prea mare era cu nepotînță a tracta întreaga materie în oarele de prelegere, elevii lucrau fără interes și fără seriozitate, învățătorul de botanică nu se interesa de lucru și în vremea feriiilor să cheltuia pentru lucrul grădinei o mulțime de bani. Așa să întîmplă uneori în viață; numai după multe jertfe aflăm ceea ce ne zace mai aproape. Norocul meu, că începusem cu o grădină mică pe o arie de vre-o 50 stîngini pătrați (180 metri) într'un unghieț ascuns de privirile publicului.

Aici în țară avusem a învinge mai multe greutăți, ca în poziția mea de atunci. Acolo mă mărginisem a arăta legătura, ce există între științele esacte și studiul agriculturii, explicînd în mod practic ceea ce deja se introdusese în toate economiile mai bune; aici mi s'a impune datorită a împămînteni nouă plante, vite, unelte și sisteme de exploatare, a căror trebuință odată vedită, va rămîne întipărită în mintea elevilor pentru toată viața; eu trebuie să încep agricultura dela A. B. C. În urma unei precugetări cred a fi aflat calea cea adevărată aducîndu-mi aminte de mersul, ce a luat dezvoltarea mea din copilărie. Ce mijloace aplicase tatăl meu pentru a deștepta în copilul de 6 ani iubirea pentru cultura grădinei și economia cîmpului și în deobște pentru natură? Acele că, ne predase mie și fraților mei să semănăm și să cultivăm câte un petec de grădină, încît fiecare avea folosul și plăcerea sa.

Un instructor și econom expert de aici la cea d'întîi întîlnire 'mi dădă un sfat foarte practic: „Dacă voesci a introduce nouă plante în țara noastră, atunci întocmesce treaba așa, încît țaranul să nu fie silit a cheltui pentru ele mulți bani la început și apoi să poată el însuși produce semînța. Acest sfat l-am luat în considerare.

Partea economică-botanică a grădinei împreună cu institutul de agricultură din Mediaș conține până acum puține plante agricole și adecă numai acele, a căror introducere se părea mai înainte de toate de folos; așa dară cele mai de căpetenie plante de nutreț. Fiecare elev capătă trei straturi de câte 6[□] sau 2¹/₂ metri pătrați. Plantele ce au să se cultive și experimentele comparative, ce au să se facă le hotăresc

eu însuși; prin alegere, sau prin soarte ele se împart apoi între elevi; fiecare dintr'înșii primesce semînța trebuincioasă în dar, deobligându-se numai a o restitui după recoltă. Prisosul semînței rămîne proprietatea elevului. Prin modalitatea aceasta să micșorează cheltuețele pentru cumpărarea semînțelor pe fiecare an. În oare anumite de școală fiecare elev își cultivă sub conducerea mea tablele asignate dela cea d'întîi săpătură până la recoltă. Lucrători se aplică în grădina școlii numai în timpul feriiilor. De lucrarea practică totdeauna se începe degețări teoretice despre cultura și întrebuințarea plantelor, despre animalele folositoare, sau stricătioase s. a. Pe lingă aceste grădina se folosesc și din partea celorlalți învățători pentru învățamentul botanic, pentru demonstrațiuni din agricultură indeobște și din cultura plantelor și a legumilor indeosebi.

Ce rezultat am dobîndit prin această instituțiune? Fiecare elev, și cel mai slab chiar, a cîștigat un deosebit interes nu numai pentru straturile sale proprii, ci și pentru ale colegilor sei. Interesul acesta elevii îl documentează nunumai sub conducerea nemijlocită a învățătorului, ci și atunci, când sunt singuri; căci înainte de începerea oarelor de prelegere, sau în pauzele d'între care ei totdeauna se preumblă printr' straturile lor, se bucură vîdînd cât au crescut fiecare plantă și astfel se deșteaptă în ei simțul pentru ordine și curățenie. Fiecare voiesce să aibă straturile cele mai binegrijite; creșterea diferitelor plante se compară, cercetîndu-se totdeauna și după cauzele rezultatelor divergente; observările mai bătătoare la ochi să notează într'o carte de notițe, procetîndu-se în urmă capitulele respective din manualele de școală. La culme însă ajunge bucuria, când se culeg semînțele și cartofii; fiecare se întoarce atunci cu o sarcină acasă și aici începe apoi tîrgul de schimb. Tot asemenea se poate urma în școala de pomi și în cea de vite a grădinei școlare.

Dr. Salfeld.

(Va urma.)

BIBLIOGRAFIC.

Istoria naturală pentru pruncii școlii populare, întocmită după procedura sintetică . . . de **Cosma Anca**, învățător și director la școala normală-principală din Năsăud. Partea I. Zoologia. Edițiunea a doua. Sibiu 1875. Cuprinde 72 pagini, octav mic.

Cu mulțămire venim a espune On. nostri cetitori o scurtă dare de samă despre această cărticică

apărută de curând. Zicem cu mulțămire; căci autorul, părăsind calea în deobște urmărită la noi până aci în tractarea cărților de școală și bine știind, că cu mintea fragedă a copiilor se potrivește numai mersul treptat dela concret la abstract, dela lucruri văzute și reale la lucruri cugetate, a isbutit astfel a face — întrucât cunoaștem cărțile noastre de acest soi — cel ăntei pas de îndreptare în privința studiului istoriei naturale menite pentru copiii începători.

Luând a mână cărticica D-lui Anca, în curând ne încredințăm, că avem a face cu o cărticică într-adevăr scrisă pe sama copiilor începători.

Pe cea d'ăntei pagină întimpinăm o scurtă introducere, în care se arată deosebirea, ce există între animale, plante și minerale.

Zoologia e împărțită în VI clase, cuprindând fiecare câteva animale mai însemnate. Inceputul se face cu mamiferele descriindu-se mai ăntei: esteriorul, însușirile și foloasele calului și asinului. Urmează esplicarea cuvântului *copitoase* și mai departe o deprindere verbală și alta în scris pe caiet, în care școlariul este însărcinat să arete, încât aceste două animale seamănă și încât se deosebesc întră dănsese. Deprinderile verbale sunt întocmite așa, că învățătorul pune întrebări ușoare și școlarii răspund pe rând. Capitolul despre mamifere este însoțit de o scurtă definiție a noțiunilor abstracte: *ordin și clasă*.

După acelaș metod este întocmită cărticica, de care ne ocupăm, până la sfârșit, și din punct de vedere pedagogic nu putem decât să felicităm pe autorul ei.

Să ne fie totuși îngăduit a arăta acum și scăderile, de cari pătimește această cărticică.

Înainte de toate observăm, că stilul este în deobște cam greoiu, adese nepotrivit cu firea și caracterul limbei române, — boala generală, de care sunt molipsite aproape toate scrierile Românilor de dincoace de Carpați. Causa acestui neajuns este negreșit răul obiceiului ce avem de a îmbrăca ideile și cugetările noastre în haină germană. În deosebi în cărticica D-lui Anca întâlnim numeroase expresii și vorbe nepotrivite precum și frase ciudate parte traduse parte cugetate în limba germană. Că autorul a tradus mai multe pasaje din vre-un op german dovedese tocmai stilul adese nefiresc și greoiu, în care e scrisă cărticica. După o mai de aproape cercetare am și aflat originalul în zoologia lucrată de A. Pokorny*), o carte întrebuintată în mai toate gimnasiile austriace. Pentru a arăta, cum și încât autorul s'a servit de acest op străin,

fie-ne ertat a cita un singur pasagiu original însoțit de traducerea D-lui Anca.

În original la pag. 42 aflăm:

„*Die Giraffe*, sie ist das höchste Landthier In aufrechter Stellung beträgt ihre Höhe vom Kopfe bis zum Boden nahezu 3 Klafter; der Hals all in ist eine Klafter lang; die Vorderfüsse sind noch länger Auf der Stirn stehen zwei einfache, kurze Hörner, welche mit Haut und Haaren bedeckt sind, und nicht abgeworfen werden. Beim Männchen findet sich zwischen diesen noch ein drittes, kürzeres Horn. Der Hals hat eine kurze Mähne Der Schwanz endigt in ein Haarbüschel, wie bei den Ochsen . . . Die Giraffe lebt in kleinen Truppen, und nährt sich vorzüglich von *Baumblättern*, wozu die rauhe, lang vorstreckbare Zunge sowie der hohe Wuchs ihr behilflich sind etc.“

În traducerea D-lui Anca la pag. 11:

„*Girafa*. Ea este animalul cel mai naltu de pre pamentulu uscatu. În stare de-repta face înaltimea ei dela capu până la pamentu aproape trei orgii; gâtulu singuru e o orgia de lungu; petiôrele cele deînainte suntu înca și mai lungi. Pre frunte are două corne scurte, acoperite cu piele și cu peru, pre cari nu le lapeda. La masculi se afla între aceste și unu alu treilea cornu mai scurtu. Pre gâtul se afla o corma scurta . . . Cód'a se termina în plete de peru, ca la boi. Giraf'a traiesce în cete de cate 40 de capete în Africa, unde se nutresce cu frun-diele erburiloru, la care lucru se ajuta cu limb'a sa lunga și négra.“

Să nu se zică, că am ales inadins asemenea bucată: am puté înzeci esemplele. A traduce este iertat și chiar recomandabil atunci, când literatura germană ne imbie numeroase opuri mult mai bune decum le-am puté compune noi. Așa este. Nu este însă ertat a traduce rău și inesact, întocmai precum nu este cuviincios a traduce fără a aminti dacă nu opul, care a servit de original, cel puțin numele autorului resp.

Acest neajuns însă dispăre îndată ce 'l punem alătura cu multele greșeli gramaticale, expresii și frase cu totul inadmisibile în limba română. Drept esemple ne pot servi:

Cód'a e . . . mai de totu góla (p. 24)
Se venéza pentru coltii, pielea și untur'a

*) A. Pokorny, Naturgeschichte des Thierreiches. Wien 1855.

(p. 29). Petiorele de 'nainte 'su schimbate cu aripiore (p. 31). Corpul e crescutu . . . cu peru scurtu, desu si brunetu negru (p. 32). Ghibonulu . . . ajunge pamentul fara ase *duplica* (p. 33). Penele cdei suntu in forma *ruginei* (p. 37). *Sermanulu* (adeca pitulicea!) e de compatimitu, pentru ca *dens'a* . . . (p. 42). Cele mai multe mai-mutie potu sari si a se urca . . . (p. 32). Carnea lui o mananca (p. 27).

Dar cine o mnanc? — nu se spune.

Mai pe fie care pagină intlnim astfel de greeli neertate mai cu samă pentru o carte scolar.

O altă scădere vrednic de insemnat sunt inexactiile, de cari e bogată cărticica D lui Anca.

Esemples:

„Stomaculu rumeatoreloru constă dein 4 despartiaminte: 1 burt'a, 2. ciurulu, 3. ghiemulu si a 4. mur'a.“

Pentru ce burtă, care pe romnesce insemneaz foale, pntece, si nu burduf, burduhan sau rumen? Pentru ce ghiem si mur si nu foios si chia g, cuvinte intrebuintate de popor si introduse in aproape toate crile române de anatomie etc?

„Fiindu-că unele traiescu *candu si candu acum* in apa, acum pre uscatu, pentru aceea se numescu la olalta „*Amfibia*.“

Pas' acum invatoriule si cearcă, care din scolarii inceptori te vor intlege, cum ai ajuns la cuvntul „*Amfibia*“!

Alte esemple:

Priveghitrea e deasupr'a *negria*, pre dedesuptu *alba* si pre pieptu *rosie mohorita* (p. 42). *Gheuni'a* . . . *scóte* . . . cu limb'a s'a cea lunga, pre care o *scóte de unu cotu* . . . (p. 44).

Aceste si altele de feliul lor sunt parte inexactii, parte neadevăruri si fabule, cari n'au loc intr'o tiin reală precum e zoologia, mai ales cnd avem a face cu copiii inceptori, cari privesc fabulele drept lucruri faptee. Copiii ascultă cu mare plăcere fabule frumoase. Aa este; dar este oare ertat a spune copiilor neadevăruri, fie ele măcar ct de interesante? tiinele naturale si in deosebi zoologia si aa este interesantă si atrăgătoare. Prin urmare, fabulele, că „*gheuni'a scóte limb'a de un cotu* (sau e numai o fras nefericită!)?, că „*crapulu catu si stiuc'a ar ajunge o etate de 100 de ani si mai bine*“ etc. nu pot decât se inducă pe copii in eroare silindu-i să privească lucrurile altminternea decum sunt ele in realitate.

O scădere insemnat, ce am intlnit in carticica, de care ne ocupăm, este, că pe când autorulu descrie foarte pe larg unele animale cu totul străine, despre

multe animale indigene nu vorbesce nimic sau prea puțin. Astfel d. e. girafa, cangurul, balena, boa sau erpele uria etc. sunt descrise foarte pe larg, până si feliuritele lor colori; dar că broascele sunt animale foarte folositoare, că ursul si veveria trăesc si prin rile noastre etc. nu vedem amintindu-se nici măcar un cuvnt. Oare nu e lucru pe dos si chiar absurd a incurca si impovra intlegerea copiilor cu lungi si obositoare descrieri despre colorile si viaa șerpelui uria etc., pe când lor le lipsesce aproape ori ce cunotin despre viaa si foloasele animalelor din nemijlocita apropiere. Intr'adevăr este o mare greal, că autorulu nu amintesce nimic despre taur, iepuri de casă, fluturi, grgrie, omide etc. etc.

In sfirit nu intlegem, ce o fi cutnd intr'o carte scolar expresiile străine si vorbele schimonosite, precum sunt:

Flasci, miscavera, subtirusi, cerine cocon seu ou de metasa.

Pe romnesce: gogoe.

Mai departe:

anemsa, lepurele, sierbitia, diosu, dein, deinainte, mne, cocostercu etc.

Pe romnesce: inimoasă, iepure, serviii, jos, din, dinainte, mni, cocostirc.

Nu că facem prin aceasta vre-o muștrare D.lui Anca si celor de o părere cu dnsul. Ciudatul obicei de a serie cuvintele cu totul altminternea decum le exprimă poporul este motivat prin puterea sistemului etimologic, care ingdue fie-cărui invator a se servi de ortografia sa proprie schimonosind limba română după cum 'l taie capul! Dacă totui cărturarii ardeleni si in deosebi invatorii nostri nu s'au convins incă pe deplin despre inadmisibilitatea sistemului etimologic mai cu samă in scoala populară, ar fi de dorit, ca din crile menite pentru inceptori să lipsească cel putin cuvintele schimonosite de feliul celor citate mai sus. —

Am put insira si alte scăderi, de cari ptimesce cărticica D-lui Anca; dar ne grăbim a sfiri această dare de samă repeind, că metodu ales de autor este bun si indemnatic pentru scolarii inceptori, inse si scăderile sunt numeroase. Cărticica D-lui Anca, spre a put fi intrebuintat cu deplin succes in scoalele stesci, ar trebui cu totul schimbată, cu deosebire in ce privesce stilul, esactitatea in descrierea animalelor si — ortografia. Sperăm, că pentru o nouă ediiune autorul 'si va indrepta luarea aminte asupra neajunselor arătate mai sus.

Cu aceste reserve recomandăm cărticica D-lui Anca invatorilor nostri.

D. Coma.

DATE STATISTICE DESPRE SCOALELE ȘI INVĚȚĂMENTUL DIN UNGARIA*).

(Urmare.)

Ajutoarele date din partea statului pe sama scoalelor comunale populare s'au urcat in a. 1873 la suma de 636,705 fl. 23 $\frac{1}{2}$ xr. Pentru invĚțatori fără deosebire de confesiune, s'au dat in acel an 19,796 fl. 45 $\frac{1}{2}$ xr. v. a. (Tab. V)I).

Ajutoarele cele mai insemnate le au primit scoalele comunale din Buda-Pesta, pentru cari s'a spusat 135,000 fl., apoi cele din comit. Granului, cari figurează in raport cu suma de 57,091 fl. Pentru scoalele din alte comitate s'a cheltuit pe de altă parte foarte puțin: așa d. e. pentru cele din comit. Biharului numai 583 fl. și ajutoare invĚțatorilor 430 fl.; pentru comit. Chioarului 292 fl. și ca ajutoare pentru invĚțatori 90 fl. v. a. Părțile transilvane s'au bucurat de un ajutor de 70,000 fl. din cari 26,485 fl. s'au dat Treiscaunelor și 5502 fl. Ciucului, așa dară aproape jumătate pentru Secuime. Comitatul Hunedoarei a primit un ajutor de 11,120 fl. Fundul regiu 4,477, Făgărașul 450 fl. v. a.

Veniturile scolare (Tab. VIII) s'au suit in a. 1873 la 5,585,245 fl. in bani gata și 1,784,648 fl. in naturalii, primite in preț de bani. Aceste sume derivă 1) din realități imobiliare in preț de 5,165,929 fl. cu un venit de 419,145 fl. sau 8.11%; 2) din capitale in bani gata de 1,688,207 fl. a căror camete se suie la 327,906 fl. sau la 19.44%; 3) din didactrele scolare 779,126 fl. cari împărțiti pe cei 1,443,266 copii umblători la școală dau 54 xr. de școlar; 4) din alte isvoare și anume: a) din partea statului 445,279 fl. ca sumă anuală pentru susținerea scoalelor; ear restul ce mai rămâne din suma totală de 636,705 fl. preliminară din partea statului, s'a întrebuițat pentru zidiri noue scolare, b) dela comune 2,818,814 fl., c) din isvoare bisericesti 1,711,837 fl., d) din alte isvoare 867,786 fl.

Din suma totală a veniturilor de 7,369,893 fl., vin dar pe fiecare din cele 15,445 scoale populare câte 378 fl. 29 xr.

In comparare cu an. 1872 au sporit veniturile in an. 1873 cu 2, 297,622 fl.; cum și prin ce mijloace răportul nu ne spune.

Din aceste venituri s'au cheltuit (Tab. IX) ca lefe pentru invĚțatori ordinari 5,433,994 fl. pentru suplenți 236,620 fl. Această sumă împărțită in 19,598 părți, — numărul invĚțatorilor — vin pe 1 invĚțator 289 fl. pe an, destul de puțin, luând in considerare munca cea mare și insemnătatea invĚțatorului pentru societatea omenească.

*) A să vedē Nrii 1 și 3 din Foișoară.

Mai in special sumele cheltuite ca lefe pentru invĚțatori in unele cercuri ni se infățișază in următorul mod:

Numele Comitatului	Numărul invĚțatorilor.	Suma lefelor.	Vine pe 1 invĚțator pe an.
Alba de jos	321	46,931	143 fl. 8 xr.
Arad	285	113,199	397 " 36 "
Năsăud	59	8,431	142 " 89 "
Bihar	751	225,902	309 " 3 "
Treiscaune	189	50,241	265 " 82 "
Făgăraș	131	19,89	151 " 82 "
Hunedoara	159	27,741	174 " 47 "
Zarand	69	12,474	180 " 72 "
Maramureș	178	30,925	173 " 34 "
Arieș	35	4,719	134 " 82 "
Fundul regiu	892	246,150	275 " 95 "
Timiș	442	170,527	385 " 81 "
Turda	259	36,298	140 " 14 "
Sc. Mureșului	194	37,509	193 " 34 "
Alba super.	115	12,960	112 " 73 "

Leafa cea mai mică din aceste cercuri o au dară invĚțatorii din com. Albei super. și cei din scaun. Arieșului. Pentru încăldirea scoalei și reparaturi s'au cheltuit 505,668 fl.; pentru mijloace de invĚțament 74,939 fl. vin care sumă numai pe Buda-Pesta vin 15,500 fl. adecă mai $\frac{1}{4}$, pecând pe Zarand d. e. vin numai 50 fl., pe Maramureș chiar numai 6 fl. și pe sc. Arieșului nici măcar un cruceriu. Cărți pentru copii seraci s'au cumparat pe 44,638 fl. Mai mult s'a cheltuit in această directiune in comit. Bacs-Bodrog, adecă 5,215 fl.; in com. Bihar 2,005 fl., in Hunedoara 462 fl. in sc. Arieșului 13 fl. in Maramureș 12 fl., in Fundul regiu 1,339 fl. Pe alte lucruri, nespecificate s'a cheltuit 1,080,633 fl.

Suma totală a cheltuelilor face dar 7,360,893 fl.

Cu aceste raportul ministerial incheie espunerea sa despre starea scoalelor populare. Noi ne am oprit ceva mai mult la acest obiect, fiind el tocmai pentru noi de mare interes.

Preste celelalte date ce mai urmează vom pute trece mai in grabă.

(Va urma.)

NOTIȚE.

Universitatea din Bern posedă un tesaur prețios in biblioteca remasă de Iacob Bongars, un barbat de stat și om invețat al Franciei din secolul al XVI-le. Intre alte scripte se află in ea și un ziuar despre călătoria, făcută de numitul barbat in an. 1585 prin Viena la Constantinopole. In această călătorie el a trecut și prin Transilvania despre care face nește anotațiuni scurte, dar interesante, atât cu privire la locurile prin cari a trecut in călătoria sa, cât și cu privire la unele persoane de insemnătate de pe atunci. Neputendu — după natura lucrului — face aici un estras din acele anotațiuni —, ne mărginim a atrage atențiunea celor interesați asupra lor. Ele se află in „Archiv d. Vereins f. siebenbürg. Landesk. tom XII, fasc II. Sibiu 1875.